VI. Pilys
Castles

1. *Klaipėda*
2. *Vilnius*

Albinas Kuncevičius,
Povilas Blaževičius,
Egidijus Ožalas

Vilniaus Žemutinės pilies Valdovų rūmų rytinio korpuso šiaurinio priestato U ir W rūsių tyrimai 2014–2015 m.

Tęsiant 2003 ir 2006–2007 m. pradėtus archeologinius Valdovų rūmų (UK 1791) R korpuso Š priestato tyrimus, 2014–2015 m. buvo tiriamas U ir W rūsių centruose likęs netyrinėtas plotas. Bendras 2014–2015 m. ištirtas plotas – 35,82 m^2. U rūsyje 24,09 m^2 plote sluoksnių viršus fiksuotas ties H_{abs} 91,58–91,83 m, įžemis pasiektas ties H_{abs} 89,45–88,46 m. W rūsyje 10,75 m^2 plote sluoksnių viršus fiksuotas ties H_{abs} 91,73 m, įžemis pasiektas ties H_{abs} 88,33–89,62 m. Tyrimų metu paimti 155 medinių konstrukcijų elementai ar jų pavyzdžiai dendrochronologiniams ir technologiniams tyrimams bei LNM LDK Valdovų rūmų ekspozicijai.

Pradėjus tyrimus Valdovų rūmų R korpuso rūsiuose U ir W, pirmiausia ties H_{abs} 91,58–91,83 m fiksuotas XIX a. pabaigos – XX a. pradžios akmenų grindinys (1 pav.). Ties H_{abs} 91,14–91,46 m U rūsyje surastas fragmentiškai išlikęs akmenų grindinys II, siejamas su rūmų R korpuso statyba, buvęs išgrįstas XVI a. viduryje. Tarp akmenų grindinių fiksuoti įvairūs perkasimai ir maišyti sluoksniai, suformuoti XVII–XIX a. vykusių pastato rekonstrukcijų metu. Šiuose sluoksniuose surasta pačių įvairiausių

1 pav. Pirmasis akmenų grindinys U rūsyje iš R. M. Kaminsko nuotr.

Fig. 1. The first stone paving in basement U, as seen from the E.

radinių – nuo keramikos grublėtu paviršiumi iki XVIII–XIX a. keramikos, koklių ir monetų.

Po arkomis tarp rūsių T ir U bei U ir W, ties H_{abs} 90,43–90,77 m atidengti mediniai rostverko poliai, į gruntą sukalti po 1543–1544 m.,

0 2 cm

2 pav. Titnago skeltė iš U rūsio. V. Abramausko nuotr.

Fig. 2. A flint blade from basement U.

0 2 cm

3 pav. Keramikos grublėtu paviršiumi šukė iš U rūsio. V. Abramausko nuotr.

Fig. 3. A sherd of pottery with a rough surface from basement U.

0 2 cm

4 pav. Bangelių ir horizontalių linijų ornamentu dekoruotas apžiesto indo pakraštėlis iš U rūsio. V. Abramausko nuotr.

Fig. 4. A rim sherd from a hand thrown vessel, decorated with a wavy and horizontal line design, that was found in basement U.

pradėjus statyti Valdovų rūmų R korpuso Š priestatą. Poliai ir išlikę mūro virš jų fragmentai tarp rūsių T ir U bei U ir W liudija, kad pagal pirminį projektą šiose vietose buvo numatyta mūryti ištisinį Valdovų rūmų priestato pamatą. Tačiau statybų metu šio sumanymo buvo atsisakyta, o rūsių sienos sujungtos arkomis. Rostverkui panaudoti alksniniai poliai, kurių ilgis svyravo nuo 1 iki 3 m, o skersmuo – nuo 10 iki 40 cm.

Žemiau akmenų grindinių ir griuvenų sluoksnių ***U rūsyje*** fiksuoti durpingi sluoksniai su gausiais radiniais (2–4 pav.) ir medinių pastatų liekanomis. U rūsyje surastos medinių pastatų liekanos suskirstytos į 3 medinio užstatymo lygius. Pirmame lygyje atidengtas vienas statinio kampas su grindimis (H_{abs} 89,95–90,61 m). Antrajam lygiui priskirti 7 daugiau ar mažiau tvarkingai suklotų lentų ir rąstų horizontai, suformuoti ardant trečio medinio užstatymo lygio pastatą. Vertinant antro medinio lygio horizontų susidarymo seką ir juose fiksuotą medieną, akivaizdu, kad šie horizontai iliustruoja pastato griovimo eigą. Pirmiausia buvo nuardytas stogas ir jo konstrukcijos dalys sumestos į pastatą ir aplink jį. Vėliau, išrinkinėjant pastatą nuo viršaus, nuimami rąstai buvo tvarkingai klojami aplink pastatą. Galiausiai, pasiekus numatytą paviršių, tvarkingai sudėliotais sienojais užklotos ir visos pastato liekanos. Žvelgiant į sukauptus duomenis akivaizdu, kad pastato bei jo liekanų nuolydis į Š pusę atkartoja reljefą, krentantį į Š nuo XIV a. pabaigos – XVI a. pradžios dar stovėjusios pilies Š gynybinės sienos (M1). Galima manyti, kad dėl kažkokios priežasties, galbūt ruošiantis priešo puolimui, stengiantis sudaryti erdvės priešais gynybinius įvirtinimus, mediniai pastatai M1 išorėje buvo skubiai išardyti, o paviršius sulygintas.

5 pav. Dviejų patalpų pastato U rūsyje medinio užstatymo lygis III iš ŠV. M. Kaminsko nuotr.

Fig. 5. Wooden development level III in basement U of the two-room building, as seen from the NW.

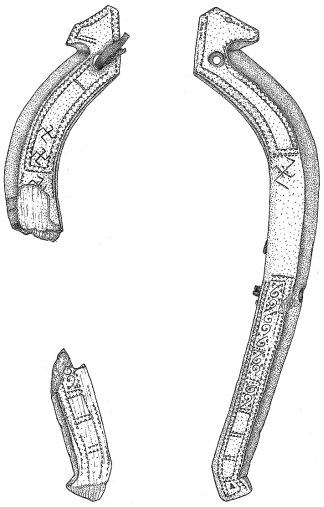
Trečiu lygiu pavadintas pirminių originalioje padėtyje surastų pastato detalių kompleksas (H_{abs} 89,54–90,19 m) (5 pav.). Visų pirma tai pastato sienos. Pastato V dalis (V patalpa, kurios sienų fragmentai buvo atkasti ir 2006–2007 m. tyrimų sezono metu) suręsta iš 12–15 cm skersmens rąstų. V patalpos R sienoje fiksuota apie 60 cm pločio durų anga. V patalpos Š dalyje grindys išklotos 30–40 cm pločio grubiomis lentomis, P – į grindis įkasta neaiškios paskirties dėžė (aruodas). Patalpos paskirtis nežinoma, tačiau tai neabejotinai ūkinė patalpa. Virš grubių patalpos grindų lentų fiksuotas mėšlo sluoksnis. Šio sluoksnio mėginiai šiuo metu tiriami, todėl tikimasi, kad ateityje tyrimų rezultatai leis tiksliau nustatyti patalpos paskirtį.

Atskirai verta aptarti V patalpoje surastą aruodą (6 pav.), kuris, atsižvelgiant į 2006–2007 m. tyrimus, turėjo būti 1,75x0,6 m dydžio ir 65–75 cm gylio nuo grindų paviršiaus. Aruodo viršus nuo H_{abs} 90,13 m iki H_{abs} 89,50 m buvo užpiltas durpingu sluoksniu su šviesaus smėlio priemaišomis be jokių radinių. Tiriant aruodo

6 pav. Aruodo pastato V patalpoje vidaus užpildo medinio užstatymo lygyje III vaizdas iš Š. M. Kaminsko nuotr.

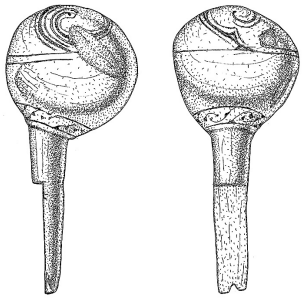
Fig. 6. The fill inside the W room of the granary building at wooden development level III, as seen from the N.

0 10 cm

7 pav. Augaliniu ornamentu ir svastikomis dekoruoti kamantai iš U rūsio. R. Manomaitienės pieš.

Fig. 7. The horse collar decorated with floral designs and swastikas that was found in basement U.

0 5 cm

8 pav. Augaliniu ornamentu dekoruota buožės galva iš U rūsio. R. Manomaitienės pieš.

Fig. 8. The mace head decorated with a floral design that was found in basement U.

užpildą toliau, nustatyta, kad nuo H_{abs} 89,50 m iki H_{abs} 89,05 m aruode tiesiog prigrūsta įvairių radinių ir medinių konstrukcijų fragmentų. Jame surasti vertingiausi ir unikaliausi 2014–2015 m. tyrimų radiniai. Būtina paminėti pirmą Lietuvoje surastą iš liepos medienos pagamintą balną su polichromine tapyba ir kauliniais apkaustais. Su balnu siejami ir keli aruode rasti odiniai dirbiniai, kaip spėjama – pobalniai. Surasti ir unikalūs svastikomis bei augaliniu ornamentu puošti kamantai (7 pav.), naščiai, ližė, 8 šluotos, medinė buožė (8 pav.) ir daug kitų vertingų radinių. Sprendžiant pagal tai, kokia santykinai tvarkinga ir švari buvo viso pastato aplinka, peršasi mintis, kad tvarkant pastatą prieš jį nugriaunant, anksčiau minėti radiniai kaip šiukšlės ir atliekos buvo tiesiog sumestos į, matyt, tuo metu tuščią aruodą.

Kalbant apie pastato U rūsio R patalpą, reikia pastebėti, kad Š ir P sienos labai skyrėsi nuo šios patalpos V sienos. Atsižvelgiant į išlikusius rąstus su iškartomis, galima teigti, kad šios pastato dalies sienos galėjo būti karkasinės konstrukcijos. Ir Š, ir P sienose fiksuotos varstomų durų vietos. R patalpos grindų lentos vienodos ir lygios, švariai iššluotos. Jokių buitinių atliekų šioje patalpoje ant grindų nerasta. Todėl vertinant R patalpą, galima teigti, kad jos paskirtis akivaizdžiai skyrėsi nuo V patalpos. Be to, susidaro vaizdas, kad prieš išardant (nugriaunant) pastatą, visi jame saugoti daiktai tvarkingai išnešti.

Galima teigti, kad šis ūkinės paskirties pastatas yra vienas geriausiai išlikusių medinių pastatų, surastų Vilniaus Žemutinės pilies tyrimų metu. Beveik 5x2,7 m dydžio dviejų patalpų pastatą preliminariai būtų galima datuoti XIV–XV a. sandūra. Ateityje, atlikus dendrochronologinius tyrimus, pastato datavimą tikimasi patikslinti.

Po trečiojo medinio užstatymo lygiu, ties H_{abs} 89,45–89,46 m, U rūsyje fiksuotas šviesiai pilko lakaus smėlio įžemis.

W rūsyje, žemiau jau aptarto pirmojo akmenų grindinio ir įvairių permaišytų XVI–XVIII a. sluoksnių, buvo surastos vertikalių

9 pav. Tvoros ir pastato su kupolinės krosnies padu medinio užstatymo lygyje I W rūsyje vaizdas iš Š. M. Kaminsko nuotr.

Fig. 9. The fence and the building with a pad for a domed oven that lies at wooden development level I in basement W, as seen from the N.

lentų tvoros ir medinio statinio liekanos su kupolinės krosnies padu (H_{abs} 90,50–90,69 m). Visiškai atidengus pastatą su krosnimi ir sujungus 2014–2015 m. brėžinius su 2006–2007 m. tyrimų metu darytais brėžiniais galima konstatuoti, kad tai tam tikras lengvų konstrukcijų ūkinis pastatėlis, o dar tiksliau – stoginė (9 pav.). Vertinant tvoros ir statinio padėtį, galima teigti, kad statinys greičiausiai buvo trapecijos plano, o 3,5 m ilgio pastato Š–V siena – lygiašonės trapecijos pagrindas. Statinio viduje atidengtas kupolinės krosnies fragmentas rodo, kad tai galėjo būti apytiksliai 70–80 cm skersmens kupolas su atviru Š šonu. Priešais jį fiksuotas 55x35 cm dydžio perdegusio molio pa-

10 pav. Medinės griovos tvirtinimo konstrukcijos medinio užstatymo lygyje II W rūsyje vaizdas iš Š. M. Kaminsko nuotr.

Fig. 10. The wooden ditch reinforcement structures at wooden development level II in basement W, as seen from the N.

viršius – spėjama pakura. Kupolinės krosnies molio pado storis svyravo nuo 8 iki 25 cm, 1,5–2 cm skersmens kupolo mediniai virbai įkalti (įkasti) į padą apytiksliai 20–25 cm. Šį statinį su kupoline krosnimi, dar neturint dendrochronologinių tyrimų rezultatų, galima tik apytiksliai datuoti XV a.

Tyrimų metu ties H_{abs} 90,33–88,58 m W rūsyje fiksuota XIV a. 3 dešimtmečio pabaigoje į Š nuo ankstyvosios mūrinės pilies Š sienos (M1) įrengtą natūralią griovą sutvirtinanti medinė konstrukcija (10 pav.). V raidės formos konstrukciją sudarė griovos šlaitus remiantys tarpusavyje sujungtų 4–5 (?) vertikalių tašytų rąstų blokai. Griova gilėjo į V, Vilnios link. Šis priešais pilies Š sieną pastatytas statinys turėjo atlikti ir gynybinio griovio funkciją. Tikėtina, kad apytiksliai XIV a. pabaigoje, grioviui praradus gynybinę svarbą, ji buvo užpilta vienalyčiu pilku smėliu su nedideliais juosvais intarpais. Tyrimų metu šiame užpilde surasti vos keli neglazūruotos buitinės keramikos fragmentai, ąžuolinės buoželės dalis, lovinių čerpių fragmentų ir plytų nuolaužų, surastas žvejybinis vario lydinio kabliukas.

Detaliai ištyrus medinę griovio tvirtinimo konstrukciją, užfiksavus ir iškėlus jos dalis konservavimui, W rūsyje buvo pasiektas lakus, pilkas įžemio dumblas (H_{abs} 88,30–90,19 m).

The 2014–2015 investigation of basements U and W in the N annex of the E building of the Royal Palace in the Lower Castle in Vilnius

During a 2014–2015 investigation, two stone pavings: late 19th – early 20th century (Fig. 1) and mid–16th century were recorded in basements U and W of the Royal Palace in the Lower Castle in Vilnius. Various disturbed and mixed layers, formed during the building's reconstruction during the 17th–19th centuries, were recorded between the stone pavings. These layers contained very diverse finds, from pottery with rough surfaces to 18th–19th-century pottery, stove tiles, and coins. Peaty layers with abundant finds (Figs. 2–4) were recorded below the lower stone paving in basement U. Wooden grillage piles, which had been driven into the ground after 1543–1544 when construction of the N annex of the E building of the Royal Palace began, were unearthed under the arches between basements T and U as well as U and W.

The remains of wooden buildings discovered in basement U were divided into three wooden development levels. One building's corner and flooring were unearthed at the first level. Seven more or less orderly laid board and log horizons, which were formed in demolishing a building from the third wooden development level, were assigned to the second level. A wooden two-room building (Fig. 5) was assigned to the third wooden development level. This last is one of the best surviving wooden buildings found during the investigation of the Lower Castle in Vilnius. This almost 5 x 2.7 m building can preliminarily be dated to the turn of the 15th century. A pit in it contained a linden-wood saddle with a polychrome painting and bone fittings, a horse collar decorated with swastikas and floral designs (Fig. 7), a yoke, a bread peel, 8 brooms, and a wooden mace head (Fig. 8).

The remains of a wooden building (Fig. 9) with the pad from a domed oven was found below the 16th-century layers in basement W and should be dated to the 15th century. Under this building, a wooden construction (Fig. 10), which had been created to reinforce the natural ditch to the N of the earliest masonry castle's

N wall in the late 1320s, was unearthed in the excavated area. The interconnected 4–5 (?) blocks of vertical squared timbers that supported the ditch's slopes formed a V-shaped construction. The ditch becomes deeper to the W, the direction of the Vilnia. This construction created opposite the castle's N wall should have also served as a defensive ditch.

Roma Songailaitė

Tyrimai Klaipėdos pilies rytinėse prieigose

2014 m. buvo tęsiami archeologiniai tyrimai Klaipėdoje, Pilies g. 2A sklype, kuris patenka į Klaipėdos pilies ir bastionų komplekso (G136K) bei Klaipėdos senamiesčio teritoriją (UK 16075) (1 pav). Sklype UAB „Kelprojektas" suprojektavo automobilių stovėjimo aikštelę. Ji bus įrengta buvusios Klaipėdos pilies XVII a. pradžios R ravelino su grioviais teritorijoje, kurioje buvę grioviai galutinai užversti XX a. 6–7 dešimtmečiais, nutiesus dabartinę Pilies gatvę, anksčiau vadintą Sukilėlių gatve. Tarybiniu laikotarpiu visa piliavietės teritorija buvo užstatyta gamybiniais statiniais. Tyrimų zonoje stovėjo lentpjūvė, buvo įrengtos medienos sandėliavimo aikštelės. Pastatai pradėti griauti atkūrus Lietuvos nepriklausomybę. Tyrimų gretimybėje pastatai stovėjo iki 2009 m. 2013 m. žvalgomųjų tyrimų metu buvo ištirtas 115 m^2 plotas (7 perkasos), rastas užpiltas R ravelino griovys bei dalis paties ravelino (perkasos 6 ir 7) *(ATL 2013 metais,* V., 2014, p. 193–195).

2014 m. buvusio R ravelino ŠR pakraštyje buvo kasama 16,5 m ilgio (ŠV–PR kryptimi) ir 3 m pločio (ŠR–PV kryptimi) perkasa 8 (2 pav.).

1 pav. Klaipėdos piliavietės R prieigų 2014 m. tyrimų vieta iš R. Tolumoje matyti statybos darbai piliavietės teritorijoje. R. Songailaitės nuotr.

Fig. 1. The 2014 investigation site in the E approaches of Klaipėda Castle, as seen from the E. Construction work on the grounds of the castle site can be seen in the distance.

